

VAASA Gerbyn rinne asemakaava-alueen arkeologinen inventointi 2023



Antti Bilund

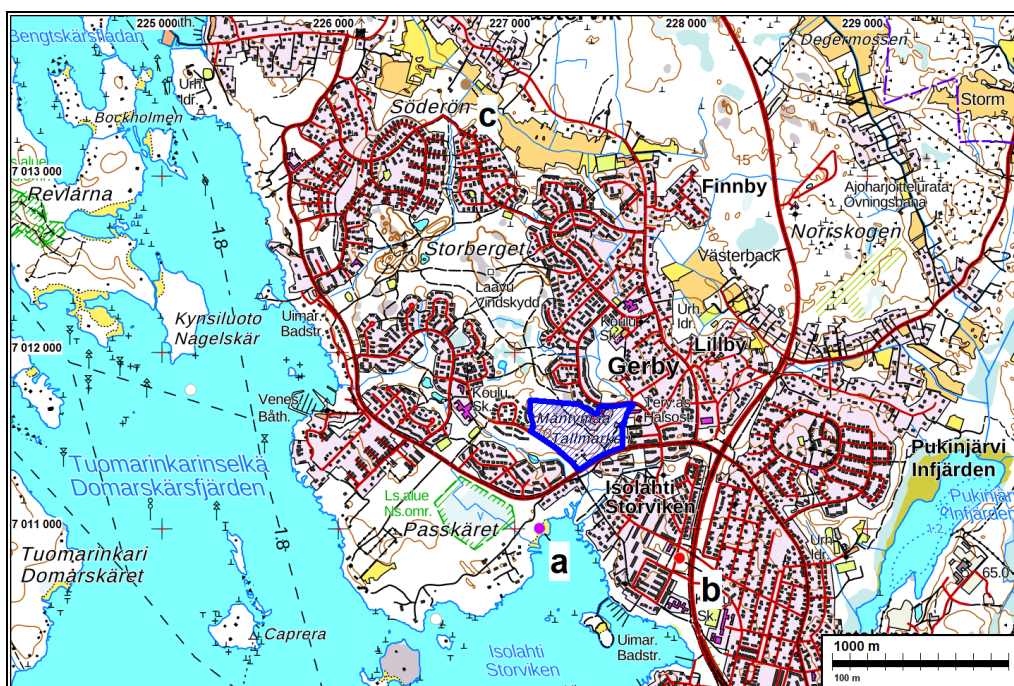


Tilaaaja: Ramboll

Alueen kuvaus

Selvitysalue sijaitsee Gerbyn rantatien, Suopellontien, Mäntymaantien ja Rantalahdentien välisellä alueella. Alue koostuu alavasta nykyisestä puistoalueesta, kaavoittamattomasta metsäisestä rinnealueesta, kaavoittamattomasta metsäisestä lakialueesta sekä tuoreeltaan kaavoitetusta Uusmetsäntiestä ja sen varren päiväkodin tontista. Aluetta halkoo Gerbyyn ”keskuspuistoon” johtava pururata ja useita polkuja.

Selvitysalueella ei ole muinaisjäännösrekisteriin merkittyjä aiemmin tunnettuja arkeologisia kohteita. Lähimmät tunnetut kohteet, kaikki historialliselta ajalta, ovat puolustusvarustus (tykkiasema) Gerbyviken (mj-tunnus 1000012377, mahdollinen muinaisjäännös) Isolahden rannalla noin 400 m selvitysalueelta etelään, louhos Isolahti (mj-tunnus 1000011790, kiinteä muinaisjäännös) noin 700 m kaakkoon ja tervahauta Dalin (mj-tunnus 1000039680, muu kulttuuriperintökohde) noin kahden kilometrin päässä pohjoisessa. Kaksi ensin mainittua kohdetta on tarkastettu maastossa, mutta näistä tarkastuksista ei muinaisjäännösrekisterin mukaan ole tarkastuskertomuksia. Ei ole syytä olettaa, että tässä yhteydessä olisi tutkittu selvitysalueita. Kulttuuriympäristön palveluikkunasta ja Museoviraston asianhallintajärjestelmästä ei muutenkaan löydy tutkimusraportteja tai muita tietoja selvitysalueelle suuntautuneista arkeologisista maastotutkimuksista. Vaasan kaupungista ja Mustasaaresta, johon selvitysalue on aiemmin kuulunut, ei myöskään ole raporttia kuntakohtaisesta perusinventoinnista, jossa vanha tutkimus ja tiedot vanhoista löydöistä olisi koottuna. Selvitystä koskevan tarjouspyynnön mukaan alueelta on tiedossa ”yksi kivimuuri, jolla on arvioitu olevan kulttuurihistoriallista merkitystä”. Tätä käsitellään luvussa ”Maastotyö”.



Asemakaavan Gerbyn rinne (ak972) selvitysalue on merkitty tummansinisellä vinoviivituksella peruskartalle. Gerbyn kylän talot, pellot ja suurin osa niityistä ovat sijainneet selvitysalueelta koilliseen, kylän keskus kartalla olevan nimen Lillby kohdalla. Toinen jo keskiajalla syntynyt kylä kartan alueella on Västervik kartan pohjoisosassa (kartalla olevan nimen Söderön pohjoispuolella). Vielä rautakaudella alue on ollut saaristoa. Kylien asutus on syntynyt keskiajalla. Kartalle on merkitty myös lähimmät tunnetut arkeologiset kohteet, kaikki historialliselta ajalta, muinaisjäännösrekisterin mukaisesti:

- a: puolustusvarustus (tykkiasema) Gerbyviken (mj-tunnus 1000012377, mahdollinen muinaisjäännös)
- b: louhos Isolahti (mj-tunnus 1000011790, kiinteä muinaisjäännös)
- c: tervahauta Dalin (mj-tunnus 1000039680, muu kulttuuriperintökohde).

Selvitysalueella maasto mäen laella luoteessa on suurelta osin avokalliota tai ohuen kivisen hiekkamoreenin peittämää kalliota. Kallioperän painanteissa on pienialaisia soistuneita alueita. Lakialueelta kaakkoon, etelään ja lounaaseen loivina laskevilla rinteillä maaperä on hiekkamoreenia. Selvitysalueen kaakkois- ja itäreunalla olevassa notkossa maaperä on hienojakoisempaa. Pintakerros sisältää silttiä ja savea. Notkon pohja on ollut peltona, mutta nykyään se on kokonaan metsittynyt. Entisten viljelysten reunoilla on vain vähän raivattuja kiviä, joten maaperä notkossa on ollut vähäkivistä. Notkossa oleva puro on perattu viljelymaan kuivaamiseksi, ja sen reunoilta näkee, että maaperä on notkossakin syvemmältä kivistä. Entisen pellon reunalla inventointialueen eteläkulmassa on 1900-luvun alussa rakennettu huvilamainen asuinrakennus ja sen pihapiirissä muutamia uudempia rakennuksia. Alueen koillisosassa on Uusmetsäntien varrella uusi päiväkotikoti, jonka tontilla maasto on kokonaan muokattu rakennustöissä. Muuten koko alueella kasvaa metsää, jossa on joitakin rakennettuja ulkoilureittejä ja paljon polkuja.

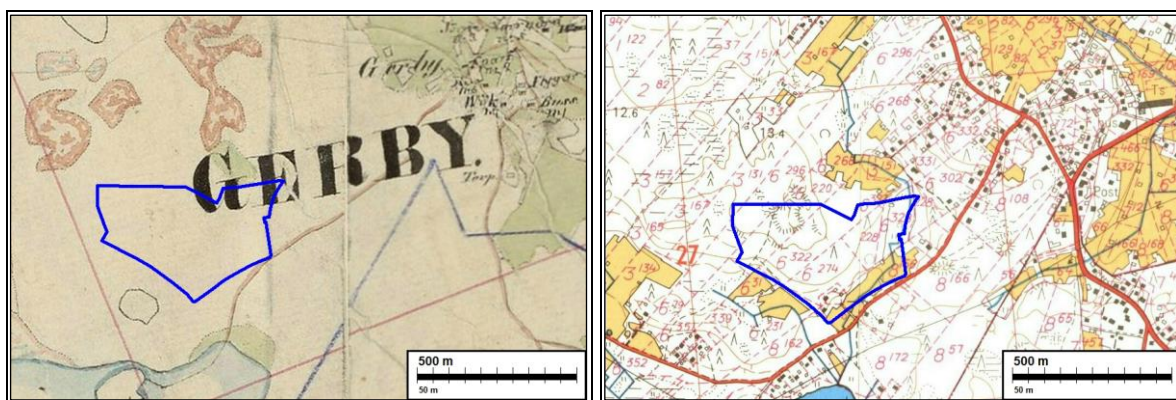
Alueen korkeus on välillä 3–18 mmpy (metriä meren pinnan yläpuolella), joten maankohoamisen seurauksena meren rantaviivaa on ollut alueella rautakaudelta uudelle ajalle. Rautakaudella alue on ollut saaristoa, jossa vesialueen osuus on maankohoamisen jatkuessa pienentynyt ja maa-alueen osuus kasvanut. Tältä kaudelta alueella voisi olla pyyntiin ja kalastukseen liittyviä muinaisjäännöksiä, mutta maanviljelysasutuksella sopivaa maaperää rautakaudella ei ole vielä veden alta paljastunut. Esihistoriallisen ajan muinaisjäännösten löytyminen alueelta ei kaiken kaikkiaan ole kovin todennäköistä.

Inventointialueen ympäristössä, rannansiirtymisen kannalta samanlaisella rannikkovyöhykkeellä maanviljelysasutusta on syntynyt keskiajalla, ja asutuskehitys on silloin ollut nopeaa. Selvitysalue on kuulunut Gerbyn kylään, jossa on jo 1500-luvun puolivälissä ollut Suomen asutuksen yleisluettelon (SAY) mukaan toista kymmentä veroa maksavaa isäntää. Isojakoon mennessä kylän talojen määrä on vakiintunut kahdeksaksi (MH uudistushakemisto). Kylän talot, pellot ja pääosa niityistä ovat sijainneet 1700-luvun puolivälissä piirretyn vanhimman käyttökelpoisen kartan (Cajanus 1757) mukaan selvitysalueelta koilliseen, ulottuen lähimmillään noin puolen kilometrin päähän siitä. Selvitysalueen pohjoispuolella olevassa notkossa on jo vuoden 1757 kartassa pieni niitty, mutta itse alue on metsämaata, jossa ei ole kartalla mitään ihmistoimintaan viittaavia merkintöjä. Tilanne on ollut selvitysalueella samanlainen vielä 1800-luvun puolivälissä. Pitäjänkartassa alue on metsämaata, ja sen pohjoispuolella on pieni niitty samalla paikalla kuin sata vuotta aiemmin (Pitäjänkartta 1846).

Ennen maastotöitä tarkasteltiin Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineistosta tehtyä maastomallia eli rinnevarjostetta ja alueen vanhoja karttoja: vuoden 1757 geometrinen kartta Gerbyn kylästä (Cajanus 1757), joka on ollut myös isojaon pohjana, pitäjänkartta vuodelta 1846 sekä peruskartat, joista vanhin on vuodelta 1970. Näistä tarkastettiin, sijoittuuko alueelle niihin merkittyjä tai näkyviä arkeologisesti mahdollisesti mielenkiintoisia ilmiöitä. Rinnevarjosteissa ja vanhoissa kartoissa ei inventointialueella näy kohteita tai merkintöjä, jotka viittaisivat muinaisjäännöksiin.

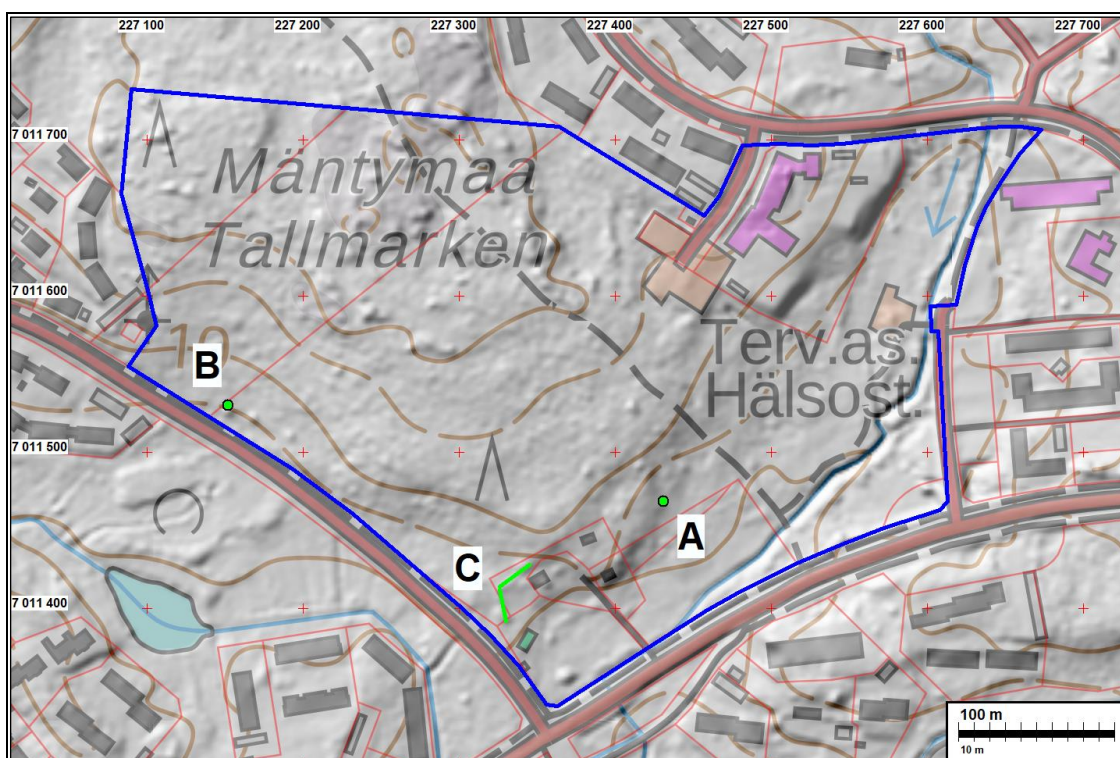


Asemakaavan Gerbyn rinne (ak972) selvitysalue on merkitty tummansinisellä viivalla rajattuna vuonna 1757 mitatulle Gerbyn kylän kartalle (Cajanus 1757), johon on myöhemmin lisätty Gerbyssä 1760- ja 1770-luvuilla toimitettuun isojakoon liittyviä merkintöjä. Selvitysalue on kartassa metsämaata. Sen pohjoispuolella notkossa on vihreällä merkitty niitty. Niityn kohdalle on kirjoitettu "Soldaten", joten se on ilmeisesti ollut ruotusotilaan torppaan liittyvä niitty. Kylän talot ja sotilastorppa sekä pääosa pelloista ja niityistä näkyvät kartalla sen oikeassa reunassa.



Asemakaavan Gerbyn rinne (ak972) selvitysalue on merkitty vanhoille kartoille tummansinisellä viivalla rajattuna. **Vasemmalla:** Vuoden 1846 pitäjänkartalla (yhdistetty karttalehdistä 1331 09 Mustasaari ja 1331 12 Mustasaari) alue on kokonaan metsämaata. Alueen pohjoispuolella näkyy vihreänä alueena niitty samalla kohdalla kuin vuonna 1757 mitatussa isojakokartassa. Gerbyn kylän asutus, pellot ja suurin osa niityistä näkyvät kartan oikeassa yläkulmassa, noin puolen kilometrin päässä selvitysalueesta koilliseen. Kylästä tulee tie, joka sivuaa selvitysalueen kaakkoiskulmaa ja jatkuu etelään meren rannalle. **Oikealla:** Vuoden 1970 peruskartalla (yhdistetty karttalehdistä 1331 09 ja 1331 12) alue on edelleen lähes kokonaan metsämaata. Alueen kaakkoislaidalla notkossa on peltoa. Pelto on ulottunut notkossa alueen koilliskulmaan asti, mutta osa siitä on jo jätetty viljelemättömäksi. Asutusta on vain alueen eteläkulmassa, jossa on samat rakennukset kuin nykyisinkin.

Maastotyö



Asemakaavan Gerbyn rinne (ak972) selvitysalue on merkitty tummansinisellä viivalla rajattuna peruskartalle, johon on lisätty rinnevarjoste. Alueelta ei löytynyt kaavoitukseen vaikuttavia arkeologisia kohteita. Vihreällä merkityjä muita havaintoja käsitellään tekstissä. A: rakennuskiven ottopaikka, B: rajamerkki, C: kiviaita.

Selvitysalueen kaakkois- ja itäreunalla notkossa olevalla metsittyneellä pellolla aluskasvillisuus on rehevää ja havaintomahdollisuudet huonot. Maastossa tarkastettiin erityisesti entisen pellon reunoja. Kaikki pellolla ja sen reunoilla havaitut ihmistoiminnan jäljet liittyvät 1900-luvun viljelyyn. Selvitysalueen koilliskulmassa on äskettäin rakennetun päiväkodin tontti ja sen länsipuolella Uusmetsän kadun päässä pysäköintialue. Näillä alueilla maasto on kokonaan muokattu viimeaikaisissa rakennustoissa. Suurin osa selvitysalueesta on maastoltaan luonnontilaista metsää. Se tarkastettiin maan pintaa silmäämääräisesti havainnoiden siten, että tarkastus oli kattava. Metsä on enimmäkseen vanhaa, harvaa männikköä ja kuusivaltaista sekametsää, jossa on hyvä näkyvyys. Alueella on ulkoilureittien lisäksi runsaasti paljon käytettyjä polkuja. Maastonmuotojen ja maaperän perusteella ei havaittu kohtia, joilla olisi syytä tutkia maaperää kairaamalla tai koe-kuopin. Muinaisjäännöksiä tai muita arkeologisia suojelukohteita ei löytynyt. Maan pinnalle näkyviä vanhemman ihmistoiminnan jälkiä on yleensäkin metsässä hyvin vähän.

Alueella on ollut paljon kiinteistörajoja (esimerkiksi vuoden 1970 peruskartassa), sillä Gerbyn kylän taloja jaettaessa kantatilojen isojaossa saamia kapeita metsäpalstoja on jaettu edelleen kapeampiin kaistaleisiin. Suurin osa näistä rajoista on hävinnyt kaupungin hankittua maat ja yhdistetty ne suuremmiksi kiinteistöiksi. Hävinneisiin rajoihin liittyviä rajamerkkejä on selvitysalueella, ja muutamia niistä havaittiin maastossakin. Koko alue on kuitenkin ollut aina Gerbyn kylän maata, joten kaikki rajat ja rajamerkit liittyvät kylän sisäiseen metsämaiden jakoon isojaon yhteydessä tai myöhemmin. Selvitysalueella ei siten ole historiallisia kylien tai laajempien aluekonaisuuksien rajamerkkejä, jotka voisivat olla muinaisjäännöksiä.

Metsässä havaittiin yksi rakennuskiven ottoon liittyvä kohde. Kaakkoon laskevalla rinteeltä, läheltä notkossa olevan entisen pellon reunaa (N 7011468 E 227431, kartalla A), löytyi runsaan

metrin pituinen, poraamalla lohkottu kiven kappale ilmeisesti alkuperäisellä paikallaan parin metrin läpimittaisen ja noin puoli metriä syvän, muodoltaan epämääräisen kuopan reunassa. Kuopan kohdalla on ilmeisesti ollut suuri kivi, joka on lohkottu rakennuskiviksi ja viety pois paikalta. Paikalle jäänyt kiven osa on ehkä hylätty, koska se on lohkottaessa myös katkennut. Pienimuotoinen rakennuskiven louhinta maaseutuympäristössä ajoittuu yleensä 1800-luvulle ja 1900-luvun alkukymmenille. Tällaisen toiminnan synnyttämät jäännökset eivät ole suojeltavia arkeologisia kohteita.



Vasemmalla: Rakennuskivenoton jälkiä maastossa (N 7011468 E 227431, kartalla A). Kuvan oikeassa laidassa on kuoppa, jonka kohdalla ollut irrallinen kivi on lohkottu rakennusmateriaaliksi ja viety pois paikalta. Kivestä on jäänyt jäljelle alkuperäiselle paikalleen kuvan keskellä oleva katkennut osa, jonka oikeassa reunassa on rivi porausjälkiä. Lähinnä päitä oleviin poran reikiin on kuvassa asetettu tikut pystyyn. Kuvattu länsiluoteeseen. **Oikealla:** Kuvan keskellä mitan vieressä on pystykivi, joka on ollut rajamerkkinä kantatilasta Gerby 6 erotettujen kiinteistöjen (peruskartassa 1970 numerot 6:31, 6:220 ja 6:322) yhteisessä rajapisteessä (N 7011529 E 227154, kartalla B). Kuvattu luoteeseen. Kuvat: Antti Bilund.

Selvitysalueen eteläkulmassa, Gerbyn rantatien ja Rantalahdentien risteyksen pohjoispuolella sijaitsee vanha huvila- / asuinrakennuspaikka rakennuksineen. Pohjoisin paikalla oleva rakennus on 1900-luvun alussa rakennettu huvilamainen asuinrakennus. Sen pihapiiriä rajaa pohjoisessa ja lännessä kiviaita, joka koostuu kahdesta osasta (kartalla C). Kiviaidan itäpää on vajaan kymmenen metrin päässä rakennuksesta sen pohjoispuolella (N 7011428 E 227345). Aidan osa suuntautuu länsilounaaseen ja sen pituus on noin 20 m. Aidan tämän osan länsipää on kohdassa N 7011414 E 227326. Aidan toinen osa suuntautuu edellä mainitusta pisteestä etelään ja on pituudeltaan noin 20 m. Aidan eteläpään sijainti on N 7011392 E 227330, noin 15 m luoteeseen samassa pihapiirissä olevasta 1950-luvulla rakennetusta huvilasta. Aitauksen kulmauksessa, pohjoisemman osan länsipään ja eteläisemmän osan pohjoispään välissä, on noin kaksi metriä leveä aukko. Aita ovat siististi ladottu, pystyseinäinen ja tasalakinen. Sen leveys on noin puoli-toista metriä ja korkeus enimmillään noin 80 cm. Aitauksen sisäpuolella maasto on muokattua pihapiiriä. Kasvillisuus on kuitenkin nykyisellään villiintynyt, ja aidan vieressä sen sisäpuolella on rivi kuusia. Aitauksen ulkopuolella maasto on luonnontilaista metsämaata.

Kiviaidat, jotka edelleen liittyvät kiinteästi olemassa olevaan asutusrakenteeseen eivät ole muinaisjäännöksiä. Pihapiiriä rajaava kiviaita voidaan huomioida kaavoituksessa osana rakennettua kulttuuriympäristöä.



Vasemmalla: Kiviaitaa 1900-luvun alussa rakennetun huvilamaisen asuinrakennuksen pihapiirin laidassa selvitysalueen eteläkulmassa. Rakennus hämöttää vaaleana kuusien takana kuvan oikeassa reunassa. Aidan vasemmalla puolella on luonnontilaista metsämaastoa. Kuvattu aidan länsipäästä itäkoilliseen. **Oikealla:** Kiviaidan toinen osa suuntautuu pohjoisemman aidan länsipäästä etelään. Etualalla on aitojen päiden välissä oleva noin kahden metrin levyinen kulkuaukko. Aidan vasemmalla puolella kuusien takana näkyy punaisena samassa pihapiirissä oleva 1950-luvulla rakennettu huvila. Kuvattu etelään. Kuvat: Antti Bilund.

Tulos

Asemakaavan Gerbyn rinne (ak972) selvitysalueella ei ole aiemmin tunnettuja arkeologisia kohteita. Inventoinnissa ei löytynyt maastokohteita, jotka tulisi huomioida kaavoituksessa muinaisjäännöksinä tai muina suojeltavina arkeologisina kohteita. Alueen eteläkulmassa olevan 1900-luvun alussa rakennetun huvilan pihapiiriä rajaava kiviaita voidaan huomioida kaavoituksessa osana rakennettua kulttuuriympäristöä.

17.8.2023

Antti Bilund
Mikroliitti Oy

Lähdeluettelo

- Cajanus, J. 1757. *Geometrisk Charta öfwer Tredie Delen af Gierby Byns Ägor hvilka äro år 1757 afmätte af Jonas Cajanus*. Maanmittauslaitos. Kiinteistötietopalvelu.
- MH uudistusarkisto. *Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. Uudistushakemisto: Vaasa Gerby*. Kansallisarkisto. Verkossa: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6236775996&aineistoid=2510055007> .
- Pitäjänpöytäkartta 1846. *Lehti 1331 09 Mustasaari, Lehti 1331 12 Mustasaari*. Kansallisarkisto.
- SAY. *Suomen asutuksen yleisluettelo -arkisto. 439 Mustasaari 1539-1579*. Kansallisarkisto. Verkossa: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1586474217 .